

Versírás hajnalban

**Csikász István balassagyarmati művésszel
beszélget Dukay Nagy Ádám**

Mondják, hogy az ezredvégen nincsenek - nem is létezhetnek sokoldalú tehetségek.

E tézist nem mindenki fogadja el egykönnyen.

Csikász István sem. Előadóművész, festő, költő. Alkotóként kipróbált már ezt-azt, maga mögött hagyott hatvanöt évének mégis egyetlen másodperce sem tiltakozik az ellen, hogy írjon, fessen, színpadra álljon.

Július van és nagyon meleg. Miután szétnéztünk a műteremben (hajdan garázs), a hűvös dolgozószobában bújunk el. Beszélgetünk, cigarettázunk. Nyugalom van.

- Legutóbbi kötetedet - a Levelek Bálint úrhoz címűt - olvasva egyáltalán nem éreztem látványos lendületbeli különbséget, ha látásmódodat mondjuk az éppen most induló szerzőkkel hasonlítom össze.

- Azt hiszem, nagyon furcsa típus vagyok kölyökkoromtól kezdve. Általában azt mondták rám, és a családban ezért állandóan megróttak, hogy későn komolyodom. Mindenbe belekezek, mindent abba is hagyok, kifulladásig a lendületeim és tulajdonképpen abbamaradnak a megkezdett dolgaim. Utólag visszagondolva rá, nagyon örülök, hogy ez így volt, bár sokat szenvedtem miatta, mert a családom elvárta tőlem - úgy hét-nyolc éves koromtól kezdve -, hogy egyenes úton, egyenes célokért haladjak és mindig lépcsőről lépcsőre, egyre följebb és följebb. Engem azonban nem lehetett ilyen grádicsokra rákényszeríteni, s főleg nem lehetett korlátok közé kényszeríteni, ezért én is későn érőnek értékelem magamat, ami magával hozta azt is, hogy például megszakadt tanulmányok sokszor csak később folytatódtak. Nagyon sokáig voltam nőtlen ember, elmúltam huszonöt, amikor megházasodtam és ez nekem már túl sokára volt, mert borzasztó sűrű volt az eddig magam mögött hagyott időszak. Lehet, ez az oka annak, hogy - későn érő típus lévén - még jelenleg, napjainkban is meg tudom tartani a fiziológiai és szellemi frissességemet. A jelen és a jövő az, ami leginkább érdekel.

- Igen, erre gondoltam, hogy ez érződik.

- Ezt élem végig állandóan magamban még akkor is, ha bizonyosan látható rajtam, adott dolgok, amelyeket adott korban, fiatal emberként magamra vettem, vagy amelyekre megtanítottak, úgy rögződtek bennem, hogy azok változnak kevésbé. Például kiválóan megtanultam

az anatómiát képzőművészeti tanulmányaim során, a csontszerkezettől kezdve az állatokon keresztül, végül az ember ábrázolásáig, amely tulajdonképpen az alkotó képzőművészeti céljainak végső kicsendülése, a csúcsa: az ember az embert hogyan ábrázolja. Ma ezt a tudást rendelem alá a kifejezésnek.

- *Ezek tükrében téged idézlek. Aki rám tekint: az kinek az arca?*

- Hm, köszönöm, ez nagyon meglepett. Be kell vallanom hosszú időn keresztül színésznek készültem, de középiskolás koromban egészen biztosan. Az egész város, egész Keszthely, a gimnázium, s az összes tanárom színész pályára predesztinált figurának tartott. Biztos, hogy ebben a szándékomban volt egy kis exhibicionizmus, de ez annak a következménye, hogy tizenkettő-tizennégy éves koromig gátlásos, visszavonult és meglehetősen depressziós gyerek voltam. Na most ez, egyik pillanatról a másikra - mondhatom másfél év alatt - az ellenkezőjére változott és abszolút pozitív életérzés lett rajtam úrrá. Bizonyára a szerelem az oka; az az időszak, amikor a kamaszkorban valakit tényleg megérint a szerelem.

- *A diákszerelem visszafogta a depressziódat?*

- Igen, ezt az érzést ellenkező előjelűvé alakította, tehát nem agresszióvá, hanem hát az mondhatom: progresszióvá. Ez egy nagyon jó hatású dolog volt- akkor jelent meg a legelső versem is. Tizenhat éves voltam. A képzőművészetben abban az időben nem nagyon lehetett eredményeket elérni, nem voltak versenyek, bemutatkozási lehetőségek, legfőljebb diákkiallítások, amit később persze sikert hoztak. A színpaddal kapcsolatomban gyerekkorom óta végigkísért. A grafonómia és a színpad. Az előbbi három-négy éves koromtól. A mozgásom nyoma mindenhol ott maradt, ahol megjelentem. Ha egy brikettel egy fehérre meszelt falusi házfalon akkor úgy, vagy ha pálcikával rajzoltam a homokba, akkor úgy. Ez talán született adottság. Jó megfigyelő lehettem kiskölyökként is, mert alig öt-hét éves koromban - mi akkor falun éltünk -, a település jellegzetes figuráit nagyszerűen tudtam utánozni. Valószínűleg volt bennem valami, valami, amit lényeglátásnak neveznek. Így aztán egészen kiskoromtól egyfolytában, mindenhol szerepeltetek, ez nyilván felhalmozódott, s bár ettől függetlenül igaz, hogy a már említett depresszív időszaknak nagyon sok oka lehetett. Minden bizonnyal a háború, amit átéltem, s az, hogy apámat elvitték az orosz frontra katonának; ezt talán életemben soha nem tudtam feldolgozni. Azt hiszem az is szerepet játszott, hogy tízéves koromban, mikor a negyedik elemi elvégeztem, nem jó iskolát választottak számomra, hanem olcsót. Mivel apám frontkatoná volt, fölvettek Kőszegre a Hunyadi Mátyás Honvédevelő Intézetbe, tehát kadétnak vettek fel, holott szenzibilis, érzékeny lelkületű, magába forduló fiú voltam, akinek nem nagyon voltak barátai.

- *Azt miként élted meg akkor, hogy például addigi életed - egyébként egészen mostanig - mindig a nyilvánosság előtt zajlott?*

- És ebben még benne van a sport, a népi tánc, a színpadnak jóformán minden egyes műfaja, egypárat természetesen kivéve, mondjuk, az éneklést, de már a zenélést nem.

- *Ezt azért kérdelem, mert emlékszem, hogy amikor még nem ismertelek személyesen, sosem tudtam vajon ez a Csikász István most a rendező-e, vagy az íróat keressem, esetleg az előadóművészt.*

- Tizennyolc éves koromig ezt én sem tudtam. Amikor mi érettségiztünk, akkor ez úgy volt, hogy kapott az ember egy lapot és meg lehetett jelölni három továbbtanulási fórumot,

ahová tovább akarsz menni. Ezek között nálam az egyik az Iparművészeti Főiskola, a harmadik pedig a bölcsészkaron a múzeológia. Keszthelyen nagyon élénk volt a Balaton Múzeum tevékenysége, és ott a múzeum baráti körben fiatal gyerekkoromban, szívesen tevékenykedtem. Annál is inkább, mivel Keszthelyen, ahol érettségiztem, létrejött egy stáb, amely a Fenékpusztá mellett és a zalavári ókori, illetve római emlékeket tárta fel, éppen abban az időben. Nyaranta segédmunkásokként dolgoztunk az ásásokon, és ez nagy örömet okozott, rettenetes vonzalmat éreztem a múzeológiához. Ez később valamennyire érvényesítette magát az életemben.

- *Motiválta a festészetet?*

- Nagyon motiválta, mert le kellett rajzolni, amiket kiástunk. Máig őrzöm apró ceruzarajzaimat, amelyeket korabeli korszokról, bronzkori edényekről, vagy ókori római emlékekről készítettem.

Na most a nyilvánosság előtti élet nem könnyű. Biztos, hogy megszedítik a tizenéves gyereket a sikerek. De olyasmi is, hogy hirtelen megnöttem, és ugyanolyan magas voltam már tizenhat éves koromban, mint most. Százkilencvenkettő vagyok és így is harmadik voltam az osztályban, mert volt kettőszázkettő centis fiú, egy százkilencvenhatos és voltam én. Egy háború utáni összetömörült osztály volt ez, amely fantasztikus kohéziós erővel rendelkezett. Tizenkilenc lány volt és harmincnyolc fiú, ami annyit jelentett, hogy ötvenheten voltunk ebben az osztályban. Ebből az ötvenhétből tizenhét-tizennyolc tiszta kitűnő tanuló volt és rájuk, ránk volt jellemző abban az időben, hogy a legnagyobb „gazemberek” voltunk, a legnagyobb rosszaságokat csináltuk; soha semmi garázdaságot, vagy erkölcs ellen vétő dolgot nem tettünk, verekedés az volt - hát kinek az életében nincs? Akkoriban én már a természetnél fogva predestinálódottam az atlétikára, és az, hogy én a sportban nagyon jó eredményeket értem el, az a széles keszthelyi közvélemény előtt ismert lett - '52-ben rövid ideig olimpiai kerettag lettem - , magasugró, százás futó voltam és ami ezzel együtt adódott: távolugró és hármasugró is.

- Nagyon fontos keszthelyi élmény, hogy kiváló irodalom tanárom volt, Dugonics András szegedi költőnek a dédunokája, Dugonics József. Most is komolyan állítom, hogy rengeteget köszönhetek neki, még a színjátszás területén is. Ő komplex irodalom tanár volt, aki a ki-mondott irodalmat érezte igazi irodalomnak, nem azt a könyv- és papírszagú irodalmat...

- *Aminek azért van hangulata...*

- Van természetesen, az más, de én is úgy éreztem gyerekkoromtól kezdve, mivel két fiatal nagynéném volt, apám húgai, és természetesen anyám, akik rengeteget meséltek nekem. Tehát így rögződött kiskoromtól, hogy ami le van írva, azt csak hangosan kimondva jó élvezni, tehát én hangosan olvastam tizenkét éves koromban a *Kárpáti Zoltánt*, vagy nem is tudom, a *Török világ Magyarországon-t* és eljátszottam magamnak az egész könyvet.

- *Azt hallottam nemrégén egy színpadi művésztől, hogy az előadó, a színész átéli ugyan a tragédiát, de nem sebesül meg. Te ezt mennyire érzed így?*

- Kétféle módon lehet megközelíteni a színészet kérdését. Szerencsére nagyszerű tanáraim voltak, pontosan '56-ban, '57-ben: Básti Lajos, Ascher Oszkár, valamint Kristóf János kiváló rendező és még sokan mások, akik hatással voltak rám, és kétféle módon szabályozták őket maguk is önmagukat. A rendezők is kétféle módon várták el a színésztől a megközelítést.

Az egyik módszer az, hogy a figurát alakítom a magam képére. A másik: magamat alkotom át, szervezem át a figura hasonlatosságára lelkiileg.

- *Ez a színművészet és az előadóművészet közötti különbség?*

- Nem egészen. Ez a színművészet, ez kizárólag a színjátszás, a színészi munkára vonatkozó kétféle megközelítési mód.

- *Ezt a „sebesülés-kérdést” azért tartottam fontosnak, mert azt hiszem Rimaszombatban hallottak először úgy, hogy egy saját prózádat mondtad el és emlékszem, hogy ott „pengett” a levegő. Ez nem tudom, minek volt köszönhető: azért mert könnyebb volt a saját szövegedet mondani, vagy fordítva: annyira oda kellett figyelned?*

- Nincs rám hatással, hogy a magamét mondom. Azt hiszem, visszafog és inkább negatív hatással van rám, hogy ha a magam művét kell előadnom - ez előadóművészet. Az előadóművészet és színművészet közötti különbséget kérdezted, de ha megengeded visszatérek a színjátszásra. Az a színész, aki belebújik a figura bőrébe és önmagára alakítja át az eljátszandó figura jellemvonásaival felruházottan, az a színész valóban beleörülhet egyszer egy Macbeth-be, egy Hamlet-be, vagy a Karamazov-ok bármelyik figurájába, tehát sebesülhet, s bele lehet bolondulni. Diderot mondja a bolond színészről és az okos színészről a következőt: az a színész, aki csak az érzelmeivel játszik, bolond, aki pedig csak az értelmével az hideg. A kettő között kell valahol a helyes utat megtalálni, és én soha nem az az ember voltam, aki az eljátszandó figura bőrébe bújik bele - amikor segédszínész voltam a Faluszínháznál, Ascher Oszkárnál -, hanem mindig az a figura voltam, aki a magam képére, tulajdonosságaira alakítottam, formáltam át a szerepet. Ezért volt az, hogy esetleg egy humortalan, rövid szerep másodpercek alatt humorossá, karikírozottá, akár parodisztikussá is tudott válni, hogyha én játszottam. Ez nagyon tetszett a kollégáknak és elfogadtak engem így. Tehát ez az egyik megközelítési mód. A másik esetre Őze Lajost tudom példának mondani, akinek kedvenc verse Ady *Őskaján*-ja volt. Ő mondta azt, hogy az ember megtanulhat és mondhat nyolcszáz verset is egy életen keresztül, ennek ellenére mindig és állandóan csak egyetlen verset mond: *önmagát*. Ez nagyon érdekes dolog, mert többször hallottam tőle az *Őskajánt*, - egyszer három hónapig egy azonos műsorban dolgoztam vele - és minden este vigyázni kellett rá, hogy a tizenyolc üveg sört utána ne igya meg, miután ezt az egyetlen verset elmondta. Ő volt az, aki minden színpadi megjelenését örületes megrázkódtatással élte át. Ő volt az, aki sérült, aki szenvedett, akinek a hóna alá kellett nyúlni, akin segíteni kellett, akire rá kellett, hogy rohanjunk egyszerre ötten, miután lejött és csak szépet és jót kellett mondani neki, akkor lehetett valahogy leszelidíteni. Olyan kitörései voltak és úgy tudta elmondani Ady *Őskajánját*, hogy belebetegedett, ő ez a típus volt. Ascher Oszkár az ellenkező volt. Ő például lehántotta rólunk a gesztusokat, nem a színpadon, az előadás közben, hanem alapvetően az előadóművészetre értem, és itt térek rá a kérdésed lényegére. Ő megtanított színpadon előadóművészként működni. A fölvetelin nála Petőfi *Egy gondolat bánt engemet* című versét mondtam, amelyet gyerekkoromtól nagyon szerettem, most is szeretem ezt a verset és Petőfi legjobb versei közé sorolom, egyenrangúnak érzem a *A XIX. század költőihez* írott versével, amelyet a legmagasabb szintű Petőfi-versként kezelek hosszú évtizedek óta. Amikor elmondtam a verset, akkor Ascher borzalmasan kikelt magából, mondván: minden jó hangilag, arcdjátékban és szemjátékban, de azok az örületes széles, teátrális gesztusok,

amelyeket közben tettem, az mindent elrontott. És akkor elkezdett dolgozni velem, s ma már tudom, hogy valóban a hangban, a szemben, az arcban, az intonáció magasságai, mélységei, dinamikája, ereje és pianissimói és fortissimói alkotják az előadóművészetet.

- *Butaság azt kérdezni tőled, hogy melyik művészeti ág dominál az életedben?*

- Nem butaság, ez abszolút természetes mindenkitől. Főlkészültem és vártam egy ilyen kérdést, tudniillik ez problémát okoz az embereknek. Sokan kijelentették már, hogy amiként polihisztorok sincsenek napjainkban, ugyan a művészetek széles skáláján sem lehet mozogni. Na most ők azt gondolják rólam - és ez borzalmas fájdalmat tud okozni nekem - azért festek és írok, azért vagyok színpadon, hogy exbicionizmusomat éljem. Messze nincs erről szó, ezek rossz hangulatú mellétalálások. Különbösen is hadd mondjam azt, hogy nem nagyon érdekel, engem ki miként definiál, mégha a megye kiemelkedő szellemisége is az illető, akkor sem nagyon érdekel. Sajnálatos tény, hogy az ikrek jegyében egyszerűen így születtem. Az egész familiámat áthatja évszázadok óta az a gondolat, hogy nálunk az elsőszülöttől, vagy egyáltalán a fiúgyermekektől mindig fantasztikusan sokat vártak el. Alapvetően kialakították a nevelés közben bizonyos küldetésstudatot.

- *Ez nagyon hatott rád?*

- Ez eszméletlenül hatott rám.

- *Teherként, vagy szívesen vállaltad?*

- Érdekes módon nem teherként. Amikor ötéves gyerekként „leutánoztam” a vegyesboltost, vagy a falu bolondját, és ott siker volt és tapsoltak, mert nagy társaság volt, mondjuk apám névnapján...

- *Akkor az egy hálás dolog volt...*

- Igen, az nekem egy pozitív élmény volt. Fontos elődök is vannak a családukban, hát két szobrász. Az egyik - mivel veszprémi származású a családuk - Veszprémben híres, s róla galéria van elnevezve. A Magyar Nemzeti Galériában vannak a művei..., vagy a Veszprémi Múzeumban, ezt a Praznovszky Mihály jobban tudja, mert ő még igazgatója is volt az utóbbinak... Szóval, ez a nagybátyám a Csikász Imre, ott van a fényképe, róla lehet olvasni a művészeti lexikonban, és apám öccse ugyancsak szobrász volt. A múlt század végén volt egy szolnoki-kecskeméti-szegedi kiváló színész Csikász László, aki a vidék legkiválóbb *Bánk bán*-ja, *Hamlet*-je és hős-típusú figurája volt, és a színész lexikonban ugyanúgy megtalálható. Sajnálatos módon én úgy születtem, hogy nagybátyáimon keresztül nyilvánvalóan és kétségtelenül átöröklődött belém a képzőművészeti hajlam, vagy a grafománia, tulajdonképpen a szememnek a szerkezete. Mert a látás tulajdonsága az, hogy valaki jól rajzol. A kéz egy végrehajtó, gondolattalan végtag. A látás az amely felfedez dolgokat, az agy feldolgozza, a kéz végrehajtja, ennyire egyszerű.

- Engem ez azért érdekelt, ez a fajta sokszínűség, mert számos tevékenységi körödből egybe is belepusztul az ember.

- Az életformám segít kibírni. A muzikalitás apámban fantasztikusan öröklődött, ugyanakkor nagyon fogékony volt a verbalításra, és rám legnagyobb hatással a férfielemek közül, akik közel álltak hozzám, eddig az apám volt, mert kora eszmélésemtől kezdve tudatosan, tudat alatt?, néha hosszú hallgatások kontaktusában tudtam tőle átvenni azokat a dolgokat, amiket ő csak gondolt. Kvázi nekem kényszerből szinte ugyanazokat kellett, hogy gondoljam, vagy érezzem. Ő egyszerre

járt az orvosira és a Zeneakadémiára, mégis szülész-nőgyógyász lett, mert ő mindig is annak készült, és ő egyenesen haladt lépcsőről-lépcsőre, maga rakta ki magának a korlátokat.

- *Amiket te nem tudtál...*

- Amibe engem nem lehetett belekényszeríteni. Nagyszüleimnek az volt az igénye, hogy ugyanúgy haladjak a világban, a karrierben, mint ahogy apám, de hát ezt nem lehetett elvárni, hiszen minden ember más. Apám muzikalitása mégis nagy hatással volt rám, mert nálunk állandóan összejövetelek voltak, házi hangversenyek, szavalások, nagy ünnepek.

- *Ez eleve tolt a társasági életbe, a közéletbe?*

- Így van.

- *Azt gondolom, ez neked azért nem hiányozhat, mert most is ezt igyekszel megteremteni magad körül.*

- Igen. Barátaimmal és azokkal a volt tanítványaimmal, akik már mind a barátaim, természetesen és felnőtt emberként is diákkoruk legnagyobb élményének tartják azokat az időket, amiket így töltöttünk együtt. Tehát ezek a délutánok belevittek engem ebbe az életformába. Szellemeikben mindaz belém plántálódott, amit apám belém tudott itatni. Azért hivatkozom az ő zenei képességére, mert bennem nem lehetett ilyen képességeket felfedezni, ugyanakkor tanítottak természetesen, mindhárman elvégeztünk bizonyos zongora iskolákat, de én később áttértem a tánczenére, a modern zenére, a dzsesszre, és végül is kamaszkoromtól huszoneves koromig nagyon intenzíven muzikáltam, volt saját zenekarom is.

- *Középiskolás koromban én is próbálkoztam versmondással közönség előtt, és volt egy műsor, ami ugyan nem volt bukta, csak úgy éreztem, rossz voltam. Akkortájt döntöttem úgy, hogy na, én végleg abbahagyom ezt az egészet. Neked egy ilyen törés elég lett volna, hogy abbahagyj valamit?*

- Nem. Rengeteg ilyen törésem volt, ezért tartom ma is fontosnak apám muzikalitását. A szókimondó ritmizálhatóvá vált és úgy vélem, jelentős részben ennek köszönhettem, hogy verset írok.

- *Ez neked kitűnt a Kar-Dialóg című versedből. Formailag semmitmondónak tűnő szabadversnek testszik, holott éppen a ritmikája olvastatja.*

- De tulajdonképpen formába tördelhető lenne. Szentmihályi Szabó Péter mondta rólam, hogy fantasztikus az, hogy néha egyetlen szót írok le egy sorba és soha nem töri meg a versnek a ritmusát. A muzikalitás nálam a verbalitáskészséget egyszerűen belekényszerítette a ritmusba. Egy másik, amit nagyon fontosnak tartok, és jelenlegi életemre is hatással van, szintén az említett depresszív időszakból való. Amikor Budapestre jártam, az akkori Rákócziánumba, ott volt egy hittanárunk, Tyukos Józsefnek hívták talán, nem emlékszem a keresztnévére, de vasárnap a mise után mindig bementem hozzá beszélgetni. Furcsák ember volt mégis megnyíltam előtte és elkezdtem neki panaszkodni; valahogy oldódott a rosszkedvem a jelenlétében. Ő tanácsolta, hogy írjak naplót. Ez nekem rengeteget jelentett. Amikor elkezdtem, akkor három oldalakat írtam, s néhány év múlva már csak hat-hét sor volt az egész, és előfordult, hogy az a pár sor vers lett. Így aztán természetessé vált, hogy a naplóról kialakult: önmagamat ellenőrzöm, önmagammal foglalkozom, márpedig a lírai költő, rendszerint önmagával foglalkozik. Az csak később gyűrűzött be az életembe, hogy bizonyos közeletről témák kezdtek el érdekelni, a költészetben belül.

- Tanulmányaim röviden elmondom. Tehát leérettségiztem '52-ben. Az az évben rendezett Középiskolai Irodalmi Országos Tanulmányi Versenynek negyedik helyezettje lettem, így automatikusan fölvettek a bölcsészkar angol-magyar szakára, ahová nem akartam elmenni, mert érettségi után nagyon utáltam a tanárokat, ezért mentem el az Iparművészeti Főiskolára, ahol aztán kiváló tanáraink voltak. Györid Dezső és Borsos Miklós szobrászatra tanított, alakrajzra Sely Ferenc, és soha nem felejttem el, nagy élmény volt, művészettörténetre László Gyula. Róla külön meg kell emlékeznem - most halt meg -, vele mindvégig tartottuk a kapcsolatot, ez soha nem szűnt meg.

- *Az előbb is meg akartam kérdezni köze volt-e a naplóírásnak ahhoz, amit az elején mondtál a hozzáállásod nem agresszív, hanem progresszív vált?*

- Feltétlenül. Ugyanis ez adta meg azt a lehetőséget, hogy önmagamot kellett minősítenem, és ez igaz volt pozitív és igaz volt negatív vonatkozásában is. Az ember önmaga előtt nem titkolózik. A negatívumokat le kellett írnom magamról. Ez olyan önnevelő hatásúvá lett, amely arra az elhatározásra kényszerített - adott esetben -, hogy ki kell ezeket küszöbölni önmagamból. A negatívumok állandó jellegű csökkenése, vagy újfajta negatívumok jelentkezése egy teljesen progresszív típusú életre kényszerített.

- *Ma már ez száz százalékban igaz?*

- Teljes mértéken úgy érzem magam, igen, ha én akkor vagyom jól, ha hajnalban verset írok, utána jól megreggelizem, lemegyek és festek egész nap, utána este összejönnek a barátaim és verseket olvasunk, vagy szerkesztünk egy összeállítást, egy műsort.

- *De ezt a progresszivitást most már mindig várhatjuk tőled, ugye?*

- Én nagyon szeretném, az az igazság, hogy barátaim, irodalmárok, nem akárhányszor ebben az országban, kora ifjúságomtól kezdve elhalmoztak a szeretetükkel. Ezek közé tartozik egy csomó tarjáni ismerősöm, barátom és persze rengeteg balassagyarmati. Kiváló, országosan elismert tényleg nagyon nagy emberek. Illyés Gyulától, Váci Mihályon keresztül a képzőművészetben László Gyuláig. A szűkebb haza elismerései azonban úgy látszik, azért nem érvényesülnek, mert igaz a mondás: senki sem próféta a saját hazájában.